

ROZDÍL V.
SPOTŘEBA.

§. 66. *Co jest spotřeba.*

Spotřebou nazýváme všecken skutečný, věcný zmar statků, zrušení individuality statkové, nechat jest příčina neb účel jeho jakýkoliv.

Příčinou spotřeby jest především úmyslné konání lidské, kterým statek jest obětován a mařen; tu mluví se o úmyslné spotřebě a patrně, že účelem jejím jest buď výroba nových statkův, jako děje se zmarem výrobního kapitálu pevného i oběžného (náklad výrobní), buď bezprostřední ukojení potřeby lidské, jako děje se okamžitým strávením aneb povolným opotřebováním statkův: důchodu nebo kapitálu úkojného. Lišíme tudíž spotřebu výrobní (reproduktivnou) a spotřebu úkojnou; oba pak druhy zahrnujeme v pojem spotřeby úmyslné.

Statkové však podrobeni jsou též spotřebě, jejíž příčinou jest působení vnějších činitelův a nikoli chtění lidské; tak především ustavičné a předvída-

telné účinkování sil přírodních, organických i neorganických, na hmotu statkovou (vzduch, vlhkost, teplo, zima; všechny způsoby okysličování; rez, zvětrání, tlení, hniloba, vysýchání, vlhnutí; plíseň, moli, myši, kobylky, korovec, révokaz, housenky; nemoci dobytčí a mnoho jiných); kromě toho však i nenadále spousty živelní (povodně, požáry, zemětřesení, výbuchy sopečné). Tento způsob nazýváme spotřebou neúmyslnou. Přírodní vědy jsou dokladem, že ani úmyslnou ani neúmyslnou spotřebou hmoty samé zničití nelze, právě tak jako dané množství její nelze rozmožiti výrobou (viz §. 17.)

Za spotřebu nepovažujeme částečný neb úplný zmar hodnoty statkův, jejichž věcná podstata zůstává neporušenou, jakkoli tak činí ekonomisté přemnozí. Když nastala změna lidské potřeby, vkusu, mody, nebo když nalezeny jsou statky, kteréž ukájejí potřebu lépe než ty, jichž posud užíváno, nebo když výroba nenalézá z jiných příčin dosavadního odbytu, nebo když výroba velice předstihla současnou poptávku (srv. o krisích §§. 33. a 34.): nastane zajisté klesání směnné hodnoty a cen statkův, jakož přiměřeno jest shora vyloženým pravidlům; avšak o spotřebě nikterak nelze mluvit, leda by slovu tomu vnucoval se význam jemu cizí. (Někteří ekonomisté němečtí mluví v některých případnostech toho způsobu o »Meinungskonsumtion«).

Z následujících úvah o spotřebě vyloučena jest skupina spotřeb úmyslných, kterouž označili jsme jako spotřebu výrobní neboli reproduktivnou, neboť

ona má místo své u výrobě. Mluvíme-li tudíž o spotřebě máme na mysli toliko konsumci úkojnou z oboru spotřeby úmyslné a pak veškeru konsumci neúmyslnou. Směr snahy a konání lidského hledíc ke spotřebám těm vytknut jest zásadou hospodárnosti: docíliti nejhojnějšího ukojení potřeb nejmenší spotřebou úmyslnou, a spotřebu neúmyslnou nákladem nejmenším buď nadobro odvrátiti neb alespoň na minimum uvésti; v oné případnosti běží tedy o maximum pozitivního prospěchu, v této o maximum negativního prospěchu neboli o minimum pozitivné ztráty.

§. 67. Spotřeba úkojná.

Konečným cílem všeho hospodaření jest spotřeba úkojná; výroba a sebe větší dokonalost a výtečnost její nejsou než prostředkem, který s účelem svým se minul, jakmile nevede k dostatečnému ukojení potřeb. Národní hospodář má na zřeteli dostatečné ukojení potřeby všech členův společnosti hospodářící a nepřestává tudíž na uvažování spotřeby hospodáře porůzného. Měřítkem blahobytu národů není výroba, nýbrž spotřeba příslušníkův jeho a cílem politiky národohospodářské jest, upravití výrobu takovým způsobem, aby z ní všem dostalo se dostatečného důchodu a tím hojnějšího a hojnějšího úkoje potřeb, aby všechno strádání vyloučeno bylo (srv. rozdílu předchozího kapitoly druhou).

Všecku hospodářskou činnost pojedinych hospodářů rozlišovati lze na dvě oddělení. Jednoho cílem jest těžiti, nabývati důchodu skrze výrobu; ryzí výnosy z výroby, nebo z kolikerých výrob provozovaných jednotlivcem splývají v majetku jeho v úhrnný důchod a ten zcela, nebo když kapitalisuje se, z části věnován jest spotřebě úkojně. Tu pak počíná se druhé oddělení hospodářství, jehož účelem jest, obrátiti důchod ve prospěch a požitek osobní, docíliti nejmenším nákladem netoliko zachování nébrž i všestranného, fysického, mravního a intelektuálního rozvoje a pokroku individuality hospodářovy a rodiny jeho. Toto druhé oddělení hospodářství nazývá se hospodářstvím domácím nebo spotřebním; prvé nazvati lze hospodářstvím těžicím nebo výrobním. V hospodářství domácím má žena místo svoje.

Jako veškeré hospodářství, tak obzvláště i spotřební hospodářství domácí jest a býti má promyšlenou, soustavnou, v harmonický celek uzavřenou činností; neběžít pouze o ekonomii při jednotlivém činu spotřebním, nébrž o přiměřený, rozumem i mravností schválený pořad při ukájení všech potřeb v rámci daného důchodu. Veškeré potřeby třeba seřaditi, především podle fysické naléhavosti a podle závažnosti, kterouž osobitá povaha hospodářova jim přisuzuje; míra důchodu přetíná řadu potřeb, jež k ukojení přijdou počínajíc při výběru u nejnutnějších, vylučujíc po případě méně naléhavé a obmezujíc rozsah a způsob úkoje potřeb nejnaléhavějších. Z nesčetné řady a z pestré stupnice pocitovaných

nebo smyšlených potřeb jenom ty stávají se efektivními, na jejichž ukojení z důchodu věnovati lze nějaké kvantum statků (summu peněz; srv. na hoře v §. 32. o efektivné poptávce). Praktickým dokladem takovéhoho budgetování v hospodářství spotřebním jsou tato čísla ze skutečnosti vzata:

Berlínský statistik E. Engel vypočítal, že vydala v letech padesátých tohoto věku v Sasku

	dobře placeného dělníka	rodina náležící do prostřední třídy		zámožná
		percent úhrného vydatje		
za potravu	62	55	90	50
» oděv	16	18		18
» byt	12	12		12
» palivo a svítivo	5	5		5
» výchování a učení	2	3,5	10	5,5
» veřej. bezpečnost	1	2		3
» zdravotnictví	1	2		3
» osobní obsluhu	1	2,5		3,5
úhrnem	100	100		100

Jako při výrobě a hospodářství výrobním docíljuje se velikých technických a ekonomických úspěchův a výhod sdružením resp. dělbu práce, tak i při hospodářství spotřebním osvědčuje se dělba práce ve mnohých kusech (konsumní spolky, společné jídelny, kuchyně, prádelny a pod.), jakkoli spíše naráží na meze, které buduje individualný vkus a obyčej spotřební, málo přístupným jsou šablonovitě jednotvárnosti. (Leckdo na příklad zajisté za dražší peněz nebo méně dobrou kvalitu potravy doma jídá

po vlastní chuti, po způsobu a v čas jemu vyhovující, než-li v obecné jídelně a pod. — aniž proto lze nazvati jej nehospodárným; vždyť jde o spotřebu, o požitek osobní a tu jednomu ušetřený krejcar nebo lepší kvalita jest větším požitkem než-li volnost a pohodlí, druhému zase na opak).

§. 68. *Mrav spotřební. Moda. Luxus.*

Jako všechna hospodářská činnost jest i spotřeba podrobena mravu, který stav od stavu, třídu od třídy jsa různým předpisuje jednotlivcům určitý směr i formu spotřeby. V oboru výroby statkův jednotná neúprosná zásada hospodárnosti a technika kus po kuse rychle odklízuje a vyrovnává různé mravy výrobní a jedině rozmar a libůstka poptávky tytýž udržuje leckteré odchýlky. V oboru spotřeby však osobitost určitých společenských skupin lidí sloučených plemennou příbuzností (rodů, kmenů, národů), nebo zase společnými sídly (obyvatelé jednoho kraje), nebo stejným zaměstnáním (sedláci, průmyslníci, úředníci, velkostatkáři) jeví se zvláštními mravy konsumčními; tyto zvláštní mravy spotřební — aniž byly nebo býti musily ve sporu s zásadou hospodárnosti, — jsou projevem jednotného vědomí společenského, rodového nebo třídního, a obzvláště projevem jakéhosi vkusu a fantasie společenské neboli socialní. (Srv. k tomu shora uvedenou knihu Lindnerovu: *Ideen zur Psychologie der Gesellschaft*,

kteráž ovšem pokud dotýká se věcí národohospodářských, holduje čirému liberalismu). Nelze upírat, že takovéto pevné mravy spotřební, které způsobí formy šacení, stravování, bydlení a j. ovládají, přemnohým jsou jediným vodítkem, kteréž je udržuje v mezích hospodárnosti, slušnosti a mravnosti; trefně zajisté praví Schiller :

Denn um sich greift der Mensch, nicht darf man ihn
Der eig'nen Mässigung vertrau'n; ihn hält
In Schranken nur das deutliche Gesetz
Und der Gebräuche tiefgetret'ne Spur.
(Srv. shora §. II. o mravu a právu).

Směr vývoje ovšem čelí k povolnému stírání růzností také ve mravech konsumčních a k ujednocení jejich (viz na př. mizení národních krojů a j.; reakce namnoze působená roznícenou ideou národností).

Jednotný, širými vrstvami společnosti zachovávaný mrav spotřební nazván jest modou; po výtce užíváno slova toho pro vyznačení mravu spotřeby šatové. O velikém významu mody pro výrobu stala se již zmínka; moda jest podmínkou a postulatem hromadné výroby (velevýroby strojní, tovární); moda ujednocuje potřeby (modní journaly) umožňující podnikajícím vyrabitelům stanovení hodnot užitných, o jejichž výrobu a odbyt za přiměřenou cenu běží. Drobné výrobě řemeslné svědčily různé místně obmezené mravy konsumční, zabezpečující rovný a trvalý; byť i neveliký odbyt; »ony — jak praveno bylo — utvrzovaly zlaté dno řemesla, které nyní za kosmopolitické mody ztrácí se, vylamováno jsouc průmy-

slovou velevýrobou.« Ostatně novodobá moda bývá tak vrtkavou, že časová obmezenost její nemálo paralyzuje výhodné pro výrobu účinky velikého místního rozsahu jejího; leckterý podnikatel pykal zbankrotiv nestálosti mody; toho zajímavé doklady v příčině průmyslu hedvábnického a vůbec textilního jsou ve spisu: A. Thun, *Industrie am Niederrhein*.*)

Touto vrtkavostí mody není vinna toliko přepyšná snaha lidí, aby lišili se okázale od jiných a vynikali nad obecnou míru, o čemž ihned promluvíme, nad dosavadní modu, která již zobecněla, nébrž i socialno-psychologický úkaz, kterýž označiti lze jako působení nudy. Aug. Comte (*Cours de*

*) Ze spisu toho, o kterém referovali jsme v *Jahrb. f. Nat. Ök. u. Stat.* r 1881, sv. XXXVI, str. 219, nn. podáváme tuto příklad, kterýž účinky mody a kolikeré sbíhající se a kollidující interesity jak náleží objasňuje, na kolik jde o průmysl hedvábnický:

Launenhaft wie das Wetter ist die andere souveräne Herrscherin auf diesem Gebiete (Seidenindustrie), die Mode. Nicht allein dass fortwährend die Muster wechseln, worauf ja jede Fabrik eingerichtet sein muss, es kehrt sich oft die Mode gegen die Muster überhaupt und wendet sich einfarbigen Stoffen zu; dadurch gerieten die städtischen Weber in Lyon und Elberfeld oftmals ausser Brot. Oft wird die Seide gänzlich von der Mode verlassen. Eine einzige Aenderung der Damentracht genügt, die Seide um Hunderttausende von Käuferinnen zu berauben. Man schaue nur auf die an Busen und Hüften anschliessenden Kleider; die Seidengewebe, deren Fäden neuerdings von den Färbern künstlich durch Oel erschwert werden, würden beim engen Anliegen einen Speckglanz erhalten und haben daher wollenen und halbwollenen Stoffen Platz machen müssen. Der Verbrauch von Seide hat in den letzten 25 Jahren mit den Fortschritten der Kultur und der Technik überhaupt nicht gewetteifert. Schöne und dauerhafte Stoffe wie die Florentiner, welche selbst nach 300 Jahren ihre Stärke und ihren Glanz bewahren, werden fast gar nicht mehr angefertigt; solche Stoffe verschönt durch das Talent der Künstler, würden die Ansprüche sowohl des Luxus wie der Solidität und Sparsamkeit befriedigen. Indess von ihnen ist nicht mehr die Rede. Die Fabrikanten erschreckt durch die hohen Preise des Rohstoffs, besonders zur Zeit der Raupenkrankheit, haben sich abgemüht in Aufindung von Mitteln, ihre Waare mit möglichst geringer Anwendung von Seide

philos. pos., díl IV. str. 449. 4. vyd.) opíraje se nadsazování, jehož prý dopouští se v příčině té Georges Leroy, uvádí l'influence de l'ennui (působení nudy) mezi sekundárními avšak trvalými příčinami, jež zvyšují přirozenou rychlost vývoje člověčenského; Schäffle u velikém díle svém: *Bau und Leben des socialen Körpers* (I. sv. str. 410. I. vyd.) nazývá zjev ten »zákonem protivy« (Das Gesetz des geistigen Kontrastes in social-psychologischer Erscheinung). »Kletba nudy stihá sebe lepší směry, a v náboženství i vyučování, v krásném a užitečném umění i v modě jest lid věčně novotou chtivým a vrtkavým; zákon protivy mohutně jeví se v poznávání a víře, v hodnotných úsudcích lidu, v jeho volání »ukřižuj a hosiána«, ve chtění a konání, ve stálém vyskytání nových směrův, u vzniku a zanikání nových soustav vládních a nových mod. V národním hospodářství zná každý mohutnost měnivé mody

darzustellen. Man hat diese im Färben mit einer Unzahl von Chemikalien erschwert, mit Floretseide vermischt und dadurch den Übergang der Mode zu Stoffen aus Wolle und Baumwolle mit kleinen Ziereffekten von einzelnen Fäden Seide angebahnt. Der Hauptgrund der Bevorzugung solcher Mischungen seitens der Damenwelt war der mächtige Einfluss der Schneiderin. Diese ist aufs Höchste an der Wertlosigkeit des von ihr verarbeiteten Materials interessiert, denn würde der Stoff schon hohe Kosten verursachen, so würden die Männer wenig geneigt sein, auch noch die langen Rechnungen der Schneiderin zu bezahlen. Die ungemusterten Stoffe erhielten ihr Ornament durch Bänder und Gallons, die glanzlosen einen Schein des Reichtums durch Besatzartikel und kleine Zierraten, das wertlose Gewebe wurde durch den guten Geschmack der Form gehoben; eine beträchtliche Verteuerung der Anfertigung und der Zuthaten war die Folge. In dieser Hinsicht kostet das Kleid einer Dame das Doppelte gegen früher, die Rechnung der Schneiderin beläuft sich zuweilen höher als der Wert des Stoffes. Das illustriert den Unterschied zwischen alter Dauerhaftigkeit und moderner Eleganz; darauf beruht der Interessengegensatz zwischen Fabrikant und Schneider.

a modu tvořící obratnost reklamy. V jakémsi širším ponětí vyskytuje se moda u všech oborech společenského života«.

Všecka spotřeba, která překračuje obvyklou, mravem utvrzenou míru spotřeby při určitých skupinách anebo třídách společenských, nazvána jest luxusem. Relativnost pojmu luxusu jest na bíledni; co jedné třídě společenské jest luxusem, jest jiné třídě obecnou, snad nepominutelnou nuznou spotřebou (srv. §. 2. o existenčních potřebách relativných; míra života, po anglicku standard of life). Z výměru pojmového plyne kromě toho, že luxus není nikterak totožným s marnotratností nebo s přepychem v pravém slova smyslu (preveliký pych); vždyť míra individualného důchodu ospravedlňuje třeba konsumci překračující meze obecného mravu spotřebního a konsunce ta nijak nemusí přičítati se mravnosti nebo slušnosti nebo rozumu; pojem luxusu jest mnohem širším než pojem přepychu. Luxus začasto býval a jest popudem k většímu napjetí sil hospodářských a marnivost lidská mnohdy domáhá se vyššího důchodu jediné proto, aby dosáhla takového způsobu spotřeby, který luxusem jest třídě, do které domáhající se jednotlivec náleží, který však obyčejem a jakýmsi vnějším lákajícím znakem jest třídě, která stojí na vyšší stupnici společenské. (Směšnost luxusu, když lpí na nemotorném nápodobení vnějšího mravu konsumčního; imitace). Veliká část všeho pravého kulturního pokroku lidského klíčila a vzešla jako luxus vyšších, jaksi aristokratických vrstev a

byvši z počátku snad na posměch pozvolna proklestila si dráhu jsouc opírána stoupajícím mravním zušlechtěním, rozumovým ssílením a hmotným blahobytem.

Před soudem rozumu a mravnosti jakož i hospodárnosti neobstojí ovšem luxus, který nejeví se jako zdravá, mravně i aestheticky ušlechtěná spotřeba mezi důchodu šetřící (komfort), nébrž jako přílišné ukájení smyslných potřeb, nebo chvástavé okazování bohatství, nebo prostopášné maření statkův, byť i stačil důchod. Veskrz pochybena jest domněnka, druhdy za pravdu považovaná, že přepych a marnotratnost boháčův jest nejblahodárnějším zdrojem výživy chudých ba přímo dobrodiním; jako by ničemný zmar kapitálu byl blahodárnějším nežli produktivné upotřebení nebo rozumno-mravná spotřeba jeho. V dřívějších dobách, kde nedostatek průmyslové pokročilosti a tržby sotva dopouštěl méně surových forem luxusu, než těch které právě uvedeny jsou, nastupováno proti luxusu i samým právem (zákony luxusové, jež čelily obzvláště proti luxusu při šacení, hodování a při slavnostech pohřebních; srv. Roscher, Grundlagen der Nationalökonomie. V Rakousku rády šatové ještě v minulém věku. Nejdokonalejší spis o luxusu: Baudrillart, Histoire du luxe privé et public, 1880).

Jako luxus jeví se spotřebou posunutou nad průměr třídní, jeví se lakomství spotřebou, která ze zjištěné záliby v zachování majetku zdržuje se v mezích položených daleko pod míru mravem vykázanou.

Pravá spořivost a hospodárnost spotřební má mezi lakomstvím a přepychem okruhy velice prostranné.

§. 69. *Konservace a pojišťování.*

Spotřebě neúmyslné a ztrátám z ní pocházejícím hospodář brání se především tak, že činí opatření konservační, jejichž účelem jest, zachovati neporušenost statků, vyloučiti neb obmeziti zmar. V obor konání toho náležejí tyto činnosti a zařízení: uschovávání statků (sklepy, lednice, střechy a pod.), veškeré formy čistění, větrání, odvodňování, hubení hmyzu, impregnování látkami ohnivzdornými, instituce hasičské, zřizování hromosvodů, budování hrází a mn. j. Tu jde o neztenčené zachování věcného majetku osobitého a tudíž i národního, které druhy samým zákonem doporučováno a přikazováno jest a to zvláště tehdy, když netečnost jednotlivcova zploditi může pohromu obecnou. (Zákony stavební, vodní, požární a j.; zákony o chroustech, housenkách, o kokotici atd.) Hospodárnost vyhledává, aby největšího úspěchu, který záleží v nejin-tensivnějším zabránění zmaru, dosahováno bylo nákladem t. j. obětmi pracovními a kapitálovými co možná nejmenšími. Známo jest, že samo zřizování a udržování takovýchto konservačních opatření zaměstnává mnohé výroby a v činnosti udržuje kapítálu a práce přemnoho.

Ztrátám, které způsobuje neodvratný zmar majetku,

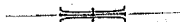
brání se soukromý hospodář také tím, že sobě pojišťuje eventualné náhrady od jiných; tu neběží tedy více o neztenčené zachování statkův, o integritu majetku národního, nébrž o rekonstrukci majetku osobitého, jenž v konkrétní věcné formě své přišel na zmar. Jako při konservacích chodívá o zmar, který pochází z ustavičného, stále předvídaného a tudíž sebou samým do hospodářského rozpočtu vnucovaného účinu vnější přírody: bývá ve případnosti právě řečené z pravidla činiti s nepředvídanými udalostmi, jejichž příčinná souvislost z části nebo zcela zřejmou není nebo teprve při samém zhoубném účinu, ba snad až po něm poznávána jest. Takové náhody — Hume praví: náhody není, avšak equivalentem jejím jest nevědomost — objevují se občas, jednou tu, po druhé onde, jak kde právě poměry jsou, a pozorujeme-li veliký t. j. na větší obvod místní a na delší řady let se vztahující počet udalostí těch, obráží se jakási pravidelnost, která připouští výpočet věrojatné hojnosti jejich v budoucnosti. Ten jest zvaný statistický »zákon« velikého počtu, kterého Nizozemec Kersseboon již v minulém věku vystihl říka: Často pravidelnost, která nám uniká, pozorujeme-li malý počet skutečností, objevuje se, když jich více zkoumáno jest.*) (Počet věrojatnosti). Jednotlivec jsa ustavičně ohrožen takovými nepředzvědnými nahodilostmi správně účtuje, pokládá-li majetek svůj zmenšeným o jakýsi zlomek, jenž roven

*) Saepe regularitas, quae nos fugit, consideratis paucis effectibus, ubi plures ad examen vocantur, detegitur.

jest podílu, který by naň připadl, kdyby trpně účastnili se on sám jakož i všichni hospodáři mající ten určitý druh statků všech ztrát, které v určitém obvodu a v určitém období u kteréhokoli z nich pocházejí z nahodilostí těch. Když pak všichni jednotlivci tento účtovaný zlomek z majetku svého skutečně vyloučí a jej skládající seberou fond, lze fondem tím poskytnouti náhrady za škodu nastalou jednotlivcům náhodami opravdu stíženým; přijdou-li škody nadprůměrné, třeba ovšem zvýšiti fond. Pak s beder jednotlivců snato jest nevšecko, alespoň však celistvé brímě nahodilých ztrát a výhradné nesení jeho; teň smysl má rčení: eliminer le hazard, vymeziti náhodu; lze pak říci, že ztráty a škody rozděleny neboli repartovány jsou na větší soubor jednotlivců. Ta jest základní myšlénka veškerého pojišťování, nechať už škoda způsobena zmarem statků (požárem, povodní, krupobitím) nebo zahynutím osob, na jejichž výrobní činnosti visí výživa jiných (rodiny; pojišťování kapitálu a důchodu). Tato základní myšlénka v podstatě své nemění se, ať už assekurace jest vzájemnou jako ve příkladu hořejším nebo spekulativno-podnikatelskou. V onom případě jest fond assekurační majetkem spolčených pojištěncův a nestačí-li, jest potřebí repartovati na společníky škodu fondem neuhrazenou; v tomto případě plynou příplatky (shora řečené zlomky zvané praemie) do majetku soukromého podnikatelstva (jednotlivce, akciové společnosti), kterému ovšem náležejí přebytky škodami nevyčerpané, jenž ale po

případě také z vlastního jmění doplácí schodek. Má-li jednotlivec veliký komplex majetku, pojištěn jest jaksi sám sebou rovnaje se souboru mnohých menších pojištěnců; summa zlomků, kteréž on sám odepisuje od každého objektu, jest jemu dostatečným fondem assekuračním. — Nebezpečí ztráty (risiko), kterým ohrožen jest jednotlivec, liší se ovšem podle povahy majetku samého a jiných okolností a proto různiti se bude i řečený zlomek i výška fondu assekuračního. Jako jednotlivci brání se nyní také pojišťovny tak řečeným zajišťováním risikům z pojišťování plynoucím.

Protože obecným interessem jest, aby jednotlivci majetku svého nahodilostmi shora uvedenými zba-
vování nebyli, bylo a jest pojišťování zhusta činěno povinným, a obce samy ujímají se potřeby pojišťovací (nucené pojišťování; státní a všeho druhu obecní pojišťovny).

ZF9

VŠE - Praha

3 1 4 2 1 7 2 0 0 2